

19. VITRUVIUS, *De architectura libri decem*. – Keulen, Sint-Pieterskathedraal(?), kort na 850.

Perkament; [1] + 97 + [1] bladen; blad en bladspiegel resp. 240 × 168 mm en 165 à 175 × 112 à 116 mm; één kolom; 25 tot 28 regels; één oorspronkelijke katernsignatuur XII op fol. 96 v°. Karolingische minuskel in drie handen. Rode, zwarte (= donkerbruine) en zwarte met rood opgehoogde titels van boek I (fol. 1 r°) en zijn elf hoofdstukken, van de inhoudstafel van boek I inclusief de Romeinse rangnummers van elk kapittel (fol. 1 v°), van de incipits (nooit de explicits) van elk boek; twee tot vier regels hoge zwarte initialen bij het begin van elk boek, uitgezonderd de rode beginletter van het eerste hoofdstuk van boek I (fol. 1 v°) en deze van boek III (fol. 21 v°); kleinere zwarte initialen links in de dubbel afgeschreven kantlijn, waaronder een D met groen gevuld (fol. 26 v°). Op fol. 1 r° in de bovenmarge: Ad domum carthusiensem prope Diest (begin 15de eeuw). Moderne imitatieband van perkament op kartonnen platten (na 1949); vier doorgehaalde perkamenten rugstrookjes; twee paar bruine soepele lederen bindsnoeren.

Afb. 37.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, 5253.

Over het leven van Vitruvius Pollio is bijna alleen geweten wat hij over zichzelf mededeelt in *De architectura*. Hij werd in het begin van de eerste eeuw v. Chr. geboren in Noord-Italië, studeerde bouwkunst met inbegrip van de ingenieurswetenschappen en werkte achtereenvolgens voor Julius Caesar († 44 v. Chr.) en dezès neef en aangenomen zoon Octavianus († 14 n. Chr.). Vitruvius schreef zijn traktaat tussen 31-27 v. Chr., in welk laatste jaar Octavianus met de keizerlijke titel van Augustus werd vereerd. Hij stierf ca. 25 v. Chr. De inhoud van *De architectura* is de volgende: boeken I-VII handelen over het bouwen zelf, boek VIII betreft de hydraulica, boek IX gaat over het maken van uurwerken en boek X behelst de mechanische constructies.

Op grond van het minderwaardige perkament, van de schikking der bladen per katern (tekst op twee tegenover elkaar liggende vlees- of haarzijden), van de manier van rubriceren, van de afkortingen, van de letterverbindingen en van de leestekens situeert F. Peeters het ontstaan van dit handschrift een weinig na 850 in een Keuls scriptorium, mogelijk dit van de Sint-Pieterskathedraal. Van deze kerk werd de Heerlijkheid van Diest tussen 1168 en 1190 een leen. Het is niet ondenkbaar dat de hier besproken codex langs deze weg in Diest is terechtgekomen. Later in de 14de-15de eeuw zou hij dan best mogelijk aan het kartuizerklooster van Zelem, dat toen „een huis van vooraanstaanden, rijken en edelen” werd genoemd waar ridders zich terugtrokken in een retraitehuisje, zijn geschonken als een soort legaat van zo’n edelman, uit dankbaarheid voor de mogelijkheid die hem door de Zelemse kartuizers werd geboden om zich geestelijk af te zonderen. Dit verklaart wellicht ook de wijze waarop andere hierna behandelde (kostbare) manuscripten in de kartuis van Zelem zijn binnengekomen.

Oorspronkelijk behoorde Vitruvius’ *De architectura* tot verzamelhs. Brussel, K.B., 5246-52 (cat. 25): het traktaat wordt hier als laatste tekst vermeld in de twee inhoudsopgaven voorin, zowel in de oudste inhoudstafel van de 14de à 15de eeuw (fol. [4]v°), als in deze van de 18de eeuw (fol. [2]r°, een origineel smal stuk papier geplakt op een moderne dito strook). Vitruvius’ werk werd uit deze convoluut verwijderd, omdat zijn inhoud niet paste bij deze van de andere geschriften, en nog meer omdat de verhandeling als een eigen volumineus en zeer waardevol geheel beter tot haar recht zou komen, indien zij werd bewaard in een afzonderlijke band. Dit moet zijn gebeurd vóór 1848 toen J. Marchal het handschrift als een eenheid — dus niet samengebonden met andere teksten — „complet et relié” heeft teruggevonden. Tot vóór die tijd ongeveer was Vitruvius’ traktaat een deel van het verzamelmanuscript, zoals men overigens kan afleiden uit de in potlood geschreven boekbindersnota „complet” van de eerste helft der 19de eeuw onder het geheel van de inhoudsopgave

op fol. [4]v°, en heeft het dezelfde geschiedenis gekend als de andere geschriften daarin aanwezig (ook door F. Sweertius in 1628 en in navolging van deze door A. Sanderus in 1641 genoemd als deel uitmakend van het Leuvense jezuïetencollege). Na zijn verwijdering uit de convoluut werd het in eenzelfde band als deze gebonden. Zo beschreef F. Peeters hem nog steeds in 1949. De huidige namaakband dateert dus van na dit jaar. [F.H.]

F. SWEERTIUS, *Athenae Belgicae sive Nomenclator Infer. Germaniae scriptorum...*, Antwerpen, 1628, p. [718]; A. SANDERUS, *Bibliotheca Belgica Manuscripta sive Elenchus universalis codicum mss. in celebrioribus Belgii coenobiis...*, [I], Rijsel, 1641, p. 328; [J.] MARCHAL, *Notice sur le mot „Astrologia” cité dans le Traité de l'architecture par Vitruve, d'après le manuscrit 5253 de la Bibliothèque Royale*, *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, XV-2 (1848), p. 165-176, vnl. p. 165; VITRUVIUS, *De architectura libri decem*, ad antiquissimos codices nunc primum ediderunt V. ROSE et H. MUELLER-STRUEBING, Leipzig, 1867, p. X; P. THOMAS, *Catalogue des manuscrits de Classiques latins de la Bibliothèque Royale de Bruxelles*, Gent, 1896, p. 17, nr. 41 (Université de Gand. Recueil de travaux publiés par la Faculté de Philosophie et Lettres, 18); P. SMOLDERS, *Retraite-huisjes van edellieden in 't Kartuizerklooster te Zeelhem*, Hageland. Gedenkschriften, 10 (1920), p. 79-83; F. PEETERS, *Le „Codex Bruxellensis” 5253 (b) de Vitruve et la tradition manuscrite du „De Architectura”*, *Mélanges dédiés à la mémoire de Félix Grat*, II, Parijs, 1949, p. 119-143, vnl. p. 130-139.